

Irina Horban

(Lwów)

ŻYCIE MUZEALNE WE LWOWIE. ROK 1939

Rok 1939 w życiu artystycznym Lwowa był bogaty w różnorodne wydarzenia. Organizowane były wystawy, wydano różnorodne katalogi, czasopisma popularno-naukowe i monografie, aktywne były liczne stowarzyszenia artystyczne: Towarzystwo Ukraińskich Artystów Niepodległych, Lwowski Związek Zawodowy Artystów Plastyków, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych, Związek Numizmatyków Lwowskich i inne¹.

Jednym z czynników, które sprzyjały kształtowaniu artystycznej atmosfery w mieście, były różnego rodzaju ośrodki ochrony zabytków. W owych czasach we Lwowie według współczesnej badaczki ukraińskiej A. Krutous, było 8 archiwów, ponad 60 bibliotek, więcej niż 70 kolekcji prywatnych i 25 muzeów. Te muzea faktycznie obejmowały wszystkie dziedziny działalności człowieka: florę, faunę, świat nieorganiczny oraz różniły się według przynależności religijnej czy narodowościowej, form własności i statusu prawnego. We Lwowie działały miejskie, wyznaniowe, prywatne i korporacyjne muzea².

Najliczniejszą grupę stanowiły muzea miejskie. Były to: Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Historyczne miasta Lwowa, Galeria Narodowa, Muzeum Narodowe imienia Króla Jana III, Muzeum Etnograficzne i Muzeum Pradziejów Ziemi Czerwień-

¹ О. Нога, Р. Яців, *Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова: 1860-1998*, Львів 1998.

² А. Крутоус, До питання формування окремих музейних збірок України та м. Львова у ХІХ – першій третині ХХ ст., „Наукові записки Львівського історичного музею” 7 (1998), s. 7.

skiej. Filią Muzeum Narodowego imienia Króla Jana III były zbiory Bolesława Orzechowicza, a filią Galerii Narodowej – muzeum jednego obrazu – „Panorama Raclawicka”.

Do prywatnych muzeów, które funkcjonowały, jako instytucje publiczne, należały zbiory Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, znane jako muzeum imienia Lubomirskich, Muzeum Ordynacji Dzieduszyckich, Ukraińskie Muzeum Narodowe, założone według inicjatywy mertopolity A. Szeptyckiego, zbiory artystyczne Wiktora Baworowskiego, Leona Pinińskiego i barona Konstantego Brunickiego.

Muzeami, założonymi przy instytucjach religijnych były: Ruskie Muzeum Starożytne, Muzeum im. Józefa Bilczewskiego Archidiecezji Rzymskokatolickiej, Ukraińskie Muzeum Greckokatolickiej Akademii Teologicznej, Muzeum Archidiecezji Ormiańskiej, Muzeum Gminy Wyznaniowej Żydowskiej.

Różne towarzystwa i organizacje posiadały też swoje muzea, mianowicie: Towarzystwo Naukowe imienia Szewczenki, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Dom Narodowy. Oprócz tego we Lwowie pracowały: Muzeum Pamiątek po Zasłużonych Polkach i Muzeum Higieny.

Ważnymi spośród muzeów lwowskich w owym czasie były muzea uczelni wyższych. Do tej kategorii wchodziły takie muzea Muzeum Mineralogii i Geologii przy Politechnice, Muzeum Zoologiczne i Geologiczne przy Uniwersytecie. Nie mniej ciekawymi były i liczne kolekcje prywatne, spośród których trzeba wspomnieć zbiory Gołuchowskich, Pawlikowskich, J. Kulczyckiego, M. Goldsteina i in.

Specyfika ówczesnego Lwowa, jako miasta wielonarodowościowego, w którym były wyraźnie przedstawione różne kultury (polska, ukraińska, żydowska, ormiańska i in.), też pozostawiła swój ślad w charakterze ośrodków muzealnych. Przewaga ludności polskiej, jej panujące stanowisko wśród czołówki społeczeństwa i w kołach inteligencji ze względu na ówczesną przynależność terytorialną miasta, uwarunkowała to, że przeważająca liczba muzeów nosiła charakter instytucji polskich. Były to: Muzeum im. Lubomirskich, Muzeum Ordynacji Dzieduszyckich, muzea miejskie: Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Historyczne miasta Lwowa, Galeria Narodowa, Muzeum Narodowe imienia Króla Jana III i inne.

Ośrodkami kultury ukraińskiej we Lwowie były: Ukraińskie Muzeum Narodowe, Ukraińskie Muzeum Grecko-katolickie Akademii Teologicznej, muzea przy Towarzystwie Naukowym imienia Szewczenki³, Instytucie Starożytnym i Domie Narodowym.

Swoje muzea również posiadały gminy – ormiańska i żydowska: Archidiecezjalne Muzeum Ormiańskie oraz Muzeum Gminy Wyznaniowej Żydowskiej.

Po przyłączeniu terytorium Ukrainy Zachodniej do ZSRR we wrześniu 1939 r., rozpoczął się bardzo skomplikowany proces reorganizacji muzeów.

³ Przy Towarzystwie Naukowym im. Szewczenki przed II wojną światową działały trzy muzea: Muzeum Kulturalno-Historyczne, Muzeum Przyrodnicze, Muzeum Pamiątek Wojskowo-Historycznych.

Stan niektórych lwowskich muzeów w momencie interwencji radzieckiej możemy odtworzyć na podstawie sprawozdań za rok 1939⁴, które były wysyłane do Oddziału Statystycznego Narodowego Komisarjatu do Spraw Oświaty i Oddziału Ewidencji Kultury Centralnego Zarządu Gospodarstwa Narodowego Derżplanu ZSRR. Według podanej informacji, w Ukraińskim Muzeum Narodowym (według list inwentarzowych) zachowało się 82.000 pamiątek, z których tylko 1500 eksponatów przebywały w ekspozycji. Przy Muzeum funkcjonowała biblioteka, która liczyła 25000 książek z zakresu historii sztuki i kultury ukraińskiej, a także archiwum naukowe. W Muzeum pracowało 6 pracowników⁵.

Muzeum Historyczne m. Lwowa posiadało 12,540 pamiątek, z których 5,000 były udostępnione do oglądania. Biblioteka muzealna mieściła 275 książek. W Muzeum było zatrudniono 3 pracowników: jeden – naukowy i dwóch do prac technicznych. Muzeum Przemysłu Artystycznego liczyło 7707 pamiątek, z których 7439 (!) były wystawione na ekspozycji. Przy Muzeum funkcjonowała biblioteka, która liczyła 6170 książek i 2142 pisma oraz laboratorium fotograficzne. Personel Muzeum składał się z 18 osób, w tym sześciu naukowych i dwunastu naukowo-technicznych pracowników⁶. Ukraińskie Muzeum Grkat Akademii Teologicznej posiadało 1435 pamiątek, z których 600 eksponatów znajdowało się w ekspozycji. W Muzeum na etacie pracował jeden pracownik – Mychajło Dragan⁷.

Z jednostkami wojskowymi do Lwowa przybyła władza administracyjna, która powołała Urząd Tymczysowy Miasta oraz zaczęła wprowadzać nowe porządki. Opiekę nad muzeami lwowskimi najpierw powierzono Oddziałowi Edukacji Narodowej czyli Kuratorium przy Urzędzie Tymczasowym. Od tego czasu w ustalonym życiu muzealnym Lwowa zaszły gwałtowne zmiany. Nagle przeprowadzono rewizję eksponatów muzealnych i magazynów.

W Państwowym Archiwum obwodu Lwowskiego znajduje się *Protokół komisyjnego otwarcia Muzeum Historycznego miasta Lwowa z dnia 14 października 1939 r.* Dokument ten świadczy, że komisja w składzie głównego kustosa Muzeum Historycznego m. Lwowa dr L. Charewiczowej, dyrektora Muzeum dr. K. Badeckiego, przedstawiciela Kuratorium Edukacji Narodowej Urzędu Tymczasowego m. Lwowa J. Kapuścińskiego oraz M. Hołubcia, obejrzała ekspozycję Muzeum Historycznego m. Lwowa i postanowiła udostępnić ją dla zwiedzania już od 15 października (od 10.00 do 14.00 godziny, dzień wolny – poniedziałek). Dzięki zezwoleniu Komisji ekspozycję umieszczono w holu, na parterze i na pierwszym piętrze. Drugie piętro z ekponatami współczesnej historii pozostało za-

⁴ Takie sprawozdania wysyłały wszystkie lwowskie muzea. Jednak pośród opracowanych na dzień dzisiejszy materiałów ich nie odnaleziono.

⁵ Archiwum Muzeum Narodowego we Lwowie, Teczka 219: Sprawozdania za rok 1939 Muzeum Narodowego we Lwowie, k. 1.

⁶ Roczne sprawozdanie muzeum za rok 1939, Archiwum Instytutu Narodoznawstwa NAN Ukrainy.

⁷ Archiwum Muzeum Narodowego we Lwowie, Teczka 219: Sprawozdania za rok 1939 Muzeum Narodowego we Lwowie, k. 2.

mknięte. Można było je obejrzyć tylko *według osobistego pisemnego zezwolenia Zarządu Kuratorium Edukacji Narodowej*⁸.

To rozporządzenie powtarza się i w doniesieniu I. Siryka i M. Bażana do sekretarza KC PK(b)U⁹ M. Burmystenka: *1) W Muzeum historii miasta Lwowa (Muzeum Historyczne m. Lwowa. – I.H.) – zamknąć ostatnie piętro, poświęcone wojnie imperialistycznej, wojnom 18-19-20 lat, ogółem jako szowinistyczne i antyradzieckie, Muzeum jest skierowane na to, żeby udowodnić to, że Lwów – to polskie miasto od dawna, bez żadnego nawet wspomnienia o narodzie ukraińskim. Więc, ekspozycję trzeba natychmiast przekształcić*¹⁰.

W odniesieniu innych muzeów lwowskich, przedstawiciele KC PK(b)U przytaczają następujące „wnioski organizacyjne”:

2) *Muzeum „Wojska ukraińskiego”¹¹ – zamknąć w całości, jako nacjonalistyczne.*

3) *Muzeum ordynacji Dzieduszyckich – upaństwowić (gospodarz uciekł), zbiory etnograficzne przekazać do Muzeum Towarzystwa imienia Szewczenki. Muzeum pozostawić, jako Muzeum flory, fauny, paleontologii i archeologii Ukrainy Zachodniej.*

4) *W Muzeum Przemysłu Artystycznego – nacjonalizować wszystkie rzeczy osób prywatnych – uciekinierzy, którzy tam się przechowują (...)*

W tym Muzeum założyć główną bazę dla przechowywania cenności muzealnych, mianować komendanta i przydzielić dla niego wojskową wartę. Natychmiast tu zwieźć cenności ze zbiorów prywatnych hrabiego Dzieduszyckiego, Gołuchowskiego, Borkowskiego i Szeptyckiego (gospodarzy uciekli, zbiory pozostały bez nadzoru), upaństwowiwszy ich.

5) *Muzeum i bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich – nacjonalizować.*

*(...) Do Muzeum Narodowego przekazać ze wszystkich innych muzeów zbiory rzeczy sztuki ukraińskiej i przekazać pod opiekę Zarządu do Spraw Artystycznych. Biblioteki, muzea, wszystkie zakłady Towarzystwa imienia Szewczenki – przekazać do Akademii Nauk, i w tym celu wezwać jej przedstawiciela*¹².

Ogółem – jak zaznaczają – *w większości muzeów (oprócz dwóch ukraińskich) wszystkie cenne rzeczy są schowane, ekspozycja zamknięta, co niby objaśnia się, niebezpieczeństwem pod czas bombardowania*¹³. Bojąc się rozkradania zbiorów muzealnych, I. Siryk oraz M. Bażan doradzają natychmiastowe odnowienie ekspozycji muzealnych i powołanie komisarzy, którzy powinni sprawdzić księgi inwentarzowe i wnieść swoje propozycje dotyczące pracy muzeów do Urzędu Tymczasowego miasta Lwowa, przy którym zalecają oni bezzwłocznie założyć oddział muzealny. Uświadamiając, że sytuacja dotycząca muzeów w mieście potrzebuje natychmiastowego rozwiązania, I. Siryk i M. Bażan na końcu swego doniesienia piszą: *potmiędzy Narkomosem [Komisariatem Narodowym Edukacji – I.H.], Zarządem do spraw*

⁸ Archiwum Państwowe obwodu Lwowskiego, P-2591, seria 1, nr 3, k. 2.

⁹ KC PK(b)U – Komitet Centralny Partii Komunistycznej (bolszewików) Ukrainy.

¹⁰ *Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали*, t. I: 1939-1953, Київ 1995, s. 61.

¹¹ Oczywiście mówi się o Muzeum Pamiątek Wojskowo-Historycznych przy Naukowym Towarzystwie imienia Szewczenki.

¹² *Культурне життя в Україні*, s. 61-62.

¹³ *Ibidem*, s. 62.

artystycznych i Akademią Nauk musi być porozumienie wobec rzeczywistości naukowej i docelowej sieci muzeów miasta Lwowa (...), dlatego oni powinni wypracować wspólny plan organizacji muzeów, przyciągając do tego miejscowych specjalistów¹⁴.

Sama w sobie idea reorganizacji nie była nową i miała już miejsce w muzealnym środowisku Lwowa. Jeszcze w roku 1923 I. Świącicki, dyrektor Ukraińskiego Muzeum Narodowego i referent części oddziałów Muzeum Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki, występując na zebraniu walnym Towarzystwa, zaproponował połączyć zbiory tych muzeów, powołując w taki sposób we Lwowie jedno wielkie Ukraińskie Muzeum¹⁵.

Dyrekcja lwowskich muzeów w roku 1934 wystąpiła z projektem połączenia zbiorów muzealnych. Planowano połączyć prywatną kolekcję Aleksandra Prusiewicza, która w roku 1933 została przekazana na rzecz gminy i stała się podwaliną Miejskiego Muzeum Etnograficznego, z etnograficzną częścią zbiorów Muzeum Przemysłu Artystycznego i Muzeum Narodowego im. Króla Jana III¹⁶. Umożliwią one – jak pisano w *Sprawozdaniu* dyrekcji z lat 1933 i 1934 – założenie tu pierwszorzędnej instytucji tego rodzaju¹⁷. Otwarcie muzeum było planowane na lata 1939-1940, jednak w realizacji tych planów przeszkodziła II wojna światowa.

Kierownicy lwowskich muzeów z początku ze zrozumieniem podeszli do rozporządzenia o reorganizacji. Przygotowując projekty reorganizacji uwzględnili przede wszystkim powierzchnię pomieszczeń jakie posiadały poszczególne muzea Lwowa oraz plany rozmieszczenia zbiorów po przeprowadzeniu planowanej reorganizacji.

Na dzień dzisiejszy znamy dwa projekty rekonstrukcji lwowskich muzeów. Jeden z nich pochodzi z 27 listopada 1939 r. i należy do dyrektora Muzeum Przemysłu Artystycznego K. Piwockiego, który ze względu na rozproszenie zbiorów artystycznych proponuje założyć we Lwowie, na podstawie istniejących materiałów następujące muzea:

1. Muzeum Historyczne, do którego dołączą się zbiory Muzeum Historyczne m. Lwowa, Muzeum Narodowego im. Króla Jana III i Muzeum Domu Narodowego;
2. Muzeum Sztuki Ukraińskiej ze zbiorami Muzeum Narodowego i Muzeum Grecko-katolickiego Akademii Teologicznej, a także częściowo Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Naukowe Towarzystwa im. Szewczenki oraz Muzeum Domu Narodowego;
3. Muzeum Sztuki Zachodnioeuropejskiej z kolekcjami Galerii Miejskiej i zbioru Brunickiego, a także częściowo Muzeum Przemysłu Artystycznego (grafika), Muzeum Narodowego, Muzeum i zbiorów prywatnych Ordynacji Dzieduszyckich, Muzeum Baworowskich, Archidiecezjalnego Muzeum Ormiańskiego;

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ *Звідомлення за рік 1923*, „Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка” 67-68 (1926), s. 4.

¹⁶ *Sprawozdanie dyrekcji Archiwum miejskiego, Biblioteki archiwalnej, Muzeum Historycznego miasta Lwowa, Muzeum Narodowego im. Króla Jana III, Zbiorów Bolesława Orzechowicza, Galerii Narodowej miasta Lwowa i Muzeum Etnograficznego z działalności w latach 1933 i 1934*, Lwów 1935, s. 19; J Bujak, *Muzealnictwo etnograficzne w Polsce (do roku 1939)*, „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, t. CCCCXIII: *Prace etnograficzne*, z. 8, Kraków 1975, s. 138.

¹⁷ *Sprawozdanie dyrekcji Archiwum*, s. 19.

4. Muzeum Sztuki Polskiej z kolekcjami Muzeum imienia Króla Jana III, Galerii Miejskiej, Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Narodowego, Muzeum Baworowskich, Muzeum im. Pinińskiego, zbiorów Orzechowicza, prywatnych kolekcji Ordynacji Dzieduszyckich i Gołuchowskich;
5. Muzeum Sztuki Żydowskiej z kolekcjami Muzeum im. Króla Jana III, Muzeum Przemysłu Artystycznego oraz Miejskiego Muzeum Żydowskiego;
6. Muzeum Ormiańskie ze zbiorów Archidiecezjalnego Muzeum Ormiańskiego;
7. Muzeum Przemysłu Artystycznego z kolekcjami Muzeum im. Króla Jana III, Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Baworowskich, Archidiecezjalnego Muzeum Łacińskiego, Muzeum im. Pinińskiego, zbiorami Orzechowicza i Brunickiego oraz prywatnymi kolekcjami Dzieduszyckich;
8. Muzeum Lubomirskich i kolekcji Pawlikowskich jako muzeum mecenatów;
9. Ruskie Muzeum Stawroupigialne – samodzielne muzeum;
10. Muzeum Etnograficzne z kolekcjami Muzeum imienia Króla Jana III, Muzeum Przemysłu Artystycznego, Muzeum Etnograficznego, Muzeum Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki, Muzeum Narodowego Domu i Muzeum Dzieduszyckich;
11. Muzeum Pradziejów, ze zbiorami Muzeum Pradziejów i Muzeum Naukowego Towarzystwa imienia Szewczenki;
12. Panorama Raclawicka, jako samodzielny zakład¹⁸.

Drugi projekt, nawet raczej refleksja z powodu możliwej reorganizacji lwowskich muzeów, należy do dyrektora Ukraińskiego Muzeum Narodowego I. Świąćickiego, który radzi przede wszystkim zwrócić uwagę na powierzchnię, jaką posiadają poszczególne muzea Lwowa i plany rozmieszczenia zbiorów po przeprowadzeniu zaplanowanej reorganizacji. *Jak długo nie istnieje ostatecznego planu pomieszczenia zbiorów komasacja w wielu wypadkach jest wręcz niemożliwą*¹⁹. Jako przykład, I. Świąćicki przytacza sytuację, która miała miejsce przy wymianie zbiorów pomiędzy Muzeum Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki i Muzeum Narodowym. *Zaznacza, że z Muzeum Narodowego do Muzeum Naukowego Towarzystwa imienia Szewczenki przeszłyby zbiory paleontologii, archeologii i etnografii, które były przechowywane w Muzeum Narodowym w szafach i pakach – lecz przyjęte od Muzeum Towarzystwa Narodowego imienia Szewczenki, obrazy XV-XVIII wieków i obrazy oraz rzeźby XX wieku autorstwa ukraińskich mistrzów nie miałyby na dany moment potrzebnej ilości ścian, więc musiałyby być przemieszczone bez użytku do magazynów. Nawet wybór i przekształcenie galerii sztuki ukraińskiej w Muzeum Narodowym nie mogło odbyć się bez magazynowania znacznej grupy sztuki plastycznej, która teraz posiada swoje miejsce na ścianach obu muzeów*²⁰.

¹⁸ Archiwum Narodowego Muzeum we Lwowie, teczką 210: Dokumenty dotyczące spraw administracyjnych Narodowego Muzeum (protokoły, listy wynagrodzeń, plan pracy i in.), wrzesień-grudzień 1939 r., k. 28-29.

¹⁹ Ibidem, k. 42.

²⁰ Ibidem, k. 43v.

I. Świącicki proponuje przydzielić nowe pomieszczenie dla całości ukraińskiej sztuki ziemi galicyjskiej w wielkim budynku Akademii Teologicznej przy ul. Kopernika 36. Jednak przy tym powstaje inny problem – budżet pokrycia kosztów przeprowadzki, pracy personelu, przystosowania nowych pomieszczeń dla przechowywania zbiorów itp. Ze względu na to, że dla rozwiązania tych problemów potrzebny jest czas, I. Świącicki uważa, że pierwszorzędnymi stają się zadania układania kartoteki materiału według stylowych grup i indywidualnych twórców oraz opracowanie planu rozmieszczenia tego materiału w nowych pomieszczeniach. Dopóki te zadania nie będą wykonane, *nie rozpoczynać remontowywać gotowych zbiorów na miejscach, żeby w jakimś momencie we Lwowie w ogóle nie okazało się wystaw muzealnych i galerii*²¹.

W listopadzie (?) 1939 r. przy Tymczasowym Urzędzie Miasta powołano Komisję do spraw ochrony zabytków kultury, przewodniczącym której wybrano P. Pancza. Po zapoznaniu się z wyżej przytoczonymi projektami, Komisja *po zastanowieniu się i rozpatrzeniu funduszu zbiorów lwowskich muzeów*, a także uwzględniając to, że we Lwowie *nie ma wielkiego budynku, który mógłby pomieścić odpowiednio większą do wymagań muzealnych ilość funduszy muzealnych*, doszła do wniosku, że *cały ten materiał powinien być rozdzielony na 10 części i odpowiednio do tego na 10 muzeów*²². Zgodnie z powyższym we Lwowie miały być organizowane następujące muzea:

1. Muzeum Etnograficzne w pomieszczeniu pałacu Potockich (ul. Kopernika 15);
2. Muzeum Archeologiczne w budynku Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki (ul. Czernieckiego / Radziecka, obecnie ul. Wynnyczenki 24);
3. Muzeum Przyrodnicze w pomieszczeniu Muzeum Dzieduszyckich (ul. Rutowskiego, obecnie ul. Teatralna 18);
4. Muzeum Przemysłu Artystycznego we własnym budynku (ul. Hetmańska / Pierwszego Maja, obecnie Aleja Swobody 20);
5. Galeria Sztuki Nowoczesnej XIX i XX ww. (z działami artystów Ukrainy Zachodniej i Europy Zachodniej) w pomieszczeniu Akademii Teologicznej (ul. Kopernika 36);
6. Galeria Sztuki Starożytnej do końca XVIII w. (z działami artystów Ukrainy Zachodniej i Europy Zachodniej) w pomieszczeniu Muzeum Narodowego (ul. Mochnackiego, obecnie ul. Dragomanowa 36);
7. Muzeum miasta Lwowa (historyczne) we własnym budynku (pl. Rynek 4);
8. Muzeum Historyczne Ukrainy Zachodniej z gabinetem numizmatyki i medali w pomieszczeniu Muzeum im. Króla Jana III (pl. Rynek 6);
9. Muzeum Żydowskie w pomieszczeniu pałacu Biesiadeckich;
10. Muzeum Ormiańskie w Pałacach biskupa ormiańskiego²³.

²¹ Ibidem, k. 42v.

²² Ibidem, k. 58.

²³ Ibidem, k. 57-58.

Na zakończenie Komisja radzi *przeprowadzać reorganizację muzeów ostrożnie i stopniowo, żeby nie doprowadzić do bałaganu*²⁴.

Proponowane projekty, ze względu na ich docelowość, ważność i uzasadnienie, w wypadku ich realizacji, mogłyby zapewnić miastu rzeczywiście przemyślane i kompletne kolekcje muzealne. Jednak opinia *miejscowych specjalistów*, oparta na wieloletnim doświadczeniu pracy muzealnej, nie interesowała tych, którzy wydawali rozkazy. Dlatego wszystko rzeczywiście odbywało się według innego scenariusza, wcieleniem którego stały się urzędowe rozporządzenia o podporządkowaniu muzeów, rozwiązaniu lub połączeniu niektórych z nich, zmianie ich nazwy, upaństwowieniu zbiorów i depozytów, ponownym podziale istniejących kolekcji.

Przekaz do muzeów cennych utworów artystycznych od prywatnych kolekcji był skomplikowany przez to, że pomieszczenia, w jakich one były przechowywane, często oddawano różnym organizacjom i instytucjom, lub samodzielnie były zajmowane przez nie pomieszczenia razem ze zbiorami. Ponieważ kolekcje te były oficjalnie upaństwowione często dochodziło do niszczenia ich w barbarzyński sposób przez niekompetentnych przedstawicieli nowej władzy albo po prostu były one rozkradane.

W różne sposoby układały się losy licznych lwowskich muzeów. W listopadzie 1939 r. po likwidacji Grecko-katolickiej Akademii Teologicznej jej Muzeum było przekazane do Ukraińskiego Muzeum Narodowego. To ostatnie też przestało istnieć jako samodzielna instytucja od 1 stycznia 1940 r. Zostało przyłączone do Lwowskiej Galerii Sztuk Pięknych²⁵. Kierownikiem Galerii był I. Święcicki, który jednocześnie wykonywał obowiązki przewodniczącego jej ukraińskiej filii.

Przez procedurę „przyłączenia” przeszły Muzeum Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki, Muzeum Kulturno-Historyczne i Muzeum Przyrodnicze. 9 grudnia 1939 r. na posiedzeniu Prezydium AN USRR, na którym było rozpatrywane pytanie o podporządkowaniu Towarzystwa Akademii Nauk, przyjęto taki wniosek: *Uważać za potrzebne dla zabezpieczenia do dalszej planowanej pracy muzeów w dziedzinie archeologii i etnologii i w dziedzinie nauk przyrodniczych, na podstawie muzeów Naukowego Towarzystwa imienia Szewczenki i muzeum Dzieduszyckich założyć muzea Akademii Nauk, jako bazę dla pracy instytucji akademickich*²⁶.

Jednak po likwidacji Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki Muzeum Kulturalno-Historyczne faktycznie też przestał istnieć i funkcjonował tylko na mocy Etnograficznego działu Muzeum Przyrodniczego AN i dopiero z czasem otrzymał status samodzielnej instytucji²⁷.

Reorganizacja lwowskich muzeów, która rozpoczęła się prawie od razu po wejściu wojsk radzieckich, nabyła mocy prawnej w maju 1940 r. na podstawie postanowienia Rad-

²⁴ Ibidem, k. 58.

²⁵ Lwowska Galeria Sztuk Pięknych była założona w oparciu o zbiory Galerii Narodowej.

²⁶ *Культурне життя в Україні*, s. 66.

²⁷ Ibidem, s. 94.

narkomu [Rady Komisarzy Narodowych – I.H.] USRR *O reorganizacji muzeów i bibliotek w obwodach zachodnich Ukrainy*²⁸.

Na bazie licznych muzeów i kolekcji prywatnych, które były we Lwowie przed wrześniem 1939 r. wskutek ich reorganizacji i upaństwowienia przez władzę radziecką ukształtowano tylko pięć muzeów, pomiędzy którymi rozdzielono zbiory muzeów państwowych, społecznych i prywatnych kolekcji, przy czym nie nadając im niezbędnych pomieszczeń i nie zapewniając odpowiednich warunków przechowywania. Jednocześnie z podziałem zbiorów zlikwidowanych muzeów i prywatnych kolekcji odbywało się ponowne rozdzielanie muzealiów między nowozałożonymi jednostkami.

Bałagan, jaki zaistniał w wyniku reorganizacji lwowskich muzeów, nie był pojedynczym zjawiskiem w życiu instytucji artystycznych i naukowych miasta w roku 1939. Nie mniej kontrowersyjnymi były zakres i metody reorganizacji lwowskich bibliotek i archiwów, co doprowadziło do licznych strat kulturalnych, której skali z każdym dniem jest już trudniej ustalić.

Tłumaczenie z języka ukraińskiego: Lesia Bileńka-Swystowycz

²⁸ Ibidem, s. 94-96.

Irina Horban

МУЗЕЙНЕ ЖИТТЯ У ЛЬВОВІ. РІК 1939

РЕЗЮМЕ

Рік 1939 в музейному житті Львова обіцяв бути насиченим і різноманітним. Адже музейне середовище, сформоване завдяки зусиллям культурної та наукової громадськості, Ради міста і щедрим меценатам, вражало своїм розмаїттям. У Львові діяли міські, конфесійні, приватні та корпоративні музеї. Ці музеї охоплювали фактично всі сфери діяльності людини, флору, фауну, неорганічний світ і різнились за релігійним та національним спрямуванням, формами власності та юридичним статусом.

Специфіка тогочасного Львова як міста багатонаціонального, в якому були виразно представлені різні культури – польська, українська, єврейська, вірменська та ін., також залишила свій слід на характері музейних осередків. Кількісна перевага польського населення, його домінуюче становище у вищих сферах і в колах інтелігенції з огляду на тогочасну територіальну приналежність міста обумовили те, що більшість музеїв мала характер польських інституцій. Це – Музей ім. Любомирських, Музей ім. Дідушицьких, міські музеї: Музей художнього промислу, Історичний музей м. Львова, Національна галерея, Національний музей ім. короля Яна III та ін.

Осередками зберігання української культури у Львові були Національний музей, Музей греко-католицької богословської академії, музеї при Науковому Товаристві ім. Шевченка та Народному Домі.

Свої музеї мали також вірменська та єврейська громади міста – Музей вірменської архієпархії та Музей єврейської релігійної громади.

Після приєднання у вересні 1939 р. західноукраїнських земель до СРСР розпочався складний процес реорганізації музейної справи, який був зумовлений суперечливими суспільно-політичними реаліями і мав свої специфічні ознаки.

Сама по собі ідея реорганізації, з огляду на розпорошеність мистецьких збірок, не була новою і вже застосовувалася в музейному середовищі Львова, тому на перших порах знайшла певне розуміння серед керівників львівських музеїв, які активно включилися в роботу. Готуючи проекти перебудови, вони враховували насамперед

площу, якою розпоряджалися окремі музеї Львова, та плани розміщення збірок після реорганізації.

Запропоновані проекти, з огляду на їх доцільність, виваженість і обгрунтованість, могли б забезпечити місту справді продумані і раціонально укомплектовані музейні колекції. Але думка фахівців, яка базувалася на багаторічному досвіді музейної роботи, не цікавила тих, хто віддавав накази. Тому насправді все відбувалося за іншим сценарієм, втіленням якого стали урядові рішення про підпорядкування музеїв, закриття або злиття деяких з них, їх перейменування, націоналізацію збірок і депозитів, перерозподіл колекцій.

Передача до музеїв мистецьких цінностей з приватних колекцій ускладнювалася тим, що приміщення, в яких вони зберігалися, часто надавались різним організаціям і установам або самовільно захоплювалися ними разом з колекціями. Офіційно націоналізовані, ці колекції нерідко піддавалися варварському нищенню некомпетентними представниками нової влади або просто розкрадалися.

Таким чином, на базі численних музеїв і приватних колекцій, які були у Львові до вересня 1939 р., внаслідок їх реорганізації і націоналізації радянською владою було сформовано тільки п'ять музеїв між якими розподілили збірки державних і громадських музеїв та приватних колекцій, не забезпечивши їх при цьому необхідними приміщеннями і належними умовами зберігання.

Одночасно з поділом збірок ліквідованих музеїв і приватних колекцій відбувався перерозподіл фондів між новоствореними музеями. Хаос, який виник в результаті реорганізації львівських музеїв, не був поодиноким явищем в житті мистецьких і наукових установ міста у 1939 році. Не менш вражаючими були масштаби і методи реорганізації львівських бібліотек та архівів, які призвели до численних втрат культурних цінностей, встановити масштаби яких стає дедалі важче.

Перевод Автора

